

k ubohému Ježíši klesajícímu pod tíhou kříže. Flagelantsky se pokoušela zůstat celý den bez jídla. Usilovně přemýšlela, jaký slib učinit.

U zповědi si vymýšlela drobné hříšky, aby tam mohla zůstat déle, a klečíc v polostínu, s rukama sepjatýma a s tváří na mřížce naslouchat kněžovu šepotu. Přirovnání o snoubenci, o choti, o nebeském milenci a o věčném sňatku, jaká se neustále v kázáních vracejí, probouzela v hloubi její duše nečekané slasti.

Večer před modlitbou se ve studovně četla náboženská díla. Ve všední dny to byly vybrané části biblické dějepavy nebo *Duchovní besedy abbého Frayssinouse* a v neděli pro osvěžení úryvky z *Génia křesťanství*. Jak zpočátku poslouchala ty zvukné a romanticky zádušné lamentace, vracejíci se ve všech ozvěnách země a věčnosti! Kdyby bylo její dětství uplynulo v temném koutě někde za krámem v kupecké čtvrti, snad by se tehdy byla otevřela lyrickým nájezdům přírody, jaké k nám doléhají zpravidla jen přes líčení spisovatelů. Avšak Ema příliš znala venkov; znala bučení stád, práci s mlékem, pluhy. Uvyklá vidět kolem sebe pokoj a mír, tíhla naopak k tomu, co vzrušuje. Milovala moře jen pro jeho bouře, a zeleň, jen když vyrážela tu a tam v sutinách. Jí bylo třeba, aby ze všeho mohla sklízet něco jako osobní prospěch; a jako zbytečné zavrhovala všecko, co přímo nehasilo žízeň jejího srdce, neboť byla založena spíše citově než umělecky; nehledala krajiny, nýbrž vzrušení.

Jednou měsíčně chodila do kláštera jakási stará panna a týden tam spravovala prádlo. Jako příslušnice staré šlechtické rodiny, kterou revoluce přivedla na mizinu, byla chráněnkou arcibiskupství, jedla s klášterními sestrami v refektáři, a než se vracela k své práci, zůstávala s nimi po jídle na kus řeči. Chovanky se často vytrácely ze studovny a chodily ji navštěvovat. Uměla nazpaměť milostné písničky minulého století a polohlasem je zpívala, nepřestávajíc přitom vést nit. Vyprávěla příběhy, sdělovala vám novinky, obstarávala ve městě nákupy a velkým chovankám potají půjčovala nějaký ten románek, který vždycky měla v kapse zástěry a z něhož ta dobrá slečna hltala v přestávkách mezi prací dlouhé kapitoly. Bylo to jen samé milkování, milenci, milenky; pronásledované dámy omdlávaly v osamělých pavilónech, na každé zastávce byli zabíjeni postilióni a na každé stránce k smrti štvání koně;

byly tam temné lesy, zmítaná srdce a přísahy a vzlyky a slzy a polibky, čluny v měsíčním svitu, slavici v houštinách, jako lvi udatní a jako beránci mírní *páni*, ctnostní, jak nikdo není, vždy dobře oblečení a plačící jako z konve. Půl roku si patnáctiletá Ema mazala ruce prachem těch starých škvárů. Walter Scott v ní později vznítit lásku k věcem historickým, snila o truhlicích, o strážnicích, o potulných středověkých pěvcích. Byla by ráda žila na nějakém starém hradě jako ony zámecké paní v dlouhých živůtcích, které po celé dny vyhlížejí pod trojlístým křížem lomeného okna, loket na kameni a bradu v dlani, až uvidí, jak od obzoru cválá na černém koni ke hradu rytíř s bílým perem na čapce. Pojala v tom čase božskou úctu k Marii Stuartovně a vzplanula nadšeným obdivem k ženám slavným nebo nešťastným. Jana z Arcu, Heloisa, Anežka Sorelová, Krásná železářka a Klementka Isaurová se v jejím pohledu odrážely jako vlasatice na temné nesmírnosti dějin; tu a tam se z ní ještě vynořovali, ale přece jen už tratíce se ve stínu a bez jakýchkoli vzájemných vztahů Ludvík Svatý se svým dubem, umírající Bayard, několik ukrutností Ludvíka XI., něco z Bartolomějské noci, Bearňanův chochol a vždycky vzpomínka na malované talíře velebicí Ludvíka XIV.

V písničkách, které zpívala v hodinách hudby, vystupovali jen zlatokřídli andělíčkové, madony, laguny, gondoliéři; za těmito idylickými skladbami, za ubohostí jejich stylu a jejich lacinými nápěvy zahlédla svůdnou šalbu citových skutečností. Některé kamarádky přinášely do kláštera památníky, které dostaly k Novému roku. Musily je ukrývat; bylo to vzrušující; četly se ve společné ložnici. Špičkami prstů se Ema dotýkala krásných atlasových vazeb a upírala okouzlené oči na jména neznámých autorů, nejčastěji hrabat nebo vikomtů, kteří byli podepsáni pod věnováním.

Rozechvěle odfoukávala hedvábný papír na rytinách; papír se vznášel, v půli se překláněl a měkce zase uléhal na stránku. Rytina představovala mladého muže v krátkém pláštiku za zábradlím balkónu, jak svírá v náruči dívku v bílém rouchu a s kapsářem u pasu; nebo to byly bezejmenné portréty anglických ladies s ruskými kadeřemi; zpod kulatého slaměného klobouku na vás zíraly jejich velké jasné oči. Některé se vystavovaly na odiv ve svých povozech, kočáry parkem jen klouzaly a před spřežením, jež poháněly do klusu dva postiliónkové v bílých kalhotách, poskakoval

chrt. Jiné se na pohovkách hroužily ve snění nad rozpečetěným psaníčkem a vzhlížely k měsíci pootevřeným, černou rouškou napolo zastřeným oknem. Prostoduché dívenky se slzou na tváři se skrže pruty gotické klece cukrovaly s hrdličkou nebo usmívající se s hlavinkou skloněnou na rameno otrhávaly kopretinu útlými konečky prstů, ohnutých jako zdvižené špičky střevíců. A vy jste tam taky byli, vy sultáni s dlouhými dýmkami, tonoucí v slastné mdlobě pod loubím besídek v náruči bajaderek, vy džaurové, turecké šavle, řecké čepičky a hlavně vy, mdlé obzory chvalo zpěvných krajin, které nám často ukazujete najednou palmy i jedle, vpravo tygry, vlevo lva, na obzoru tatarské minarety, v popředí románské zříceniny a také velbloudy v pokleku; — to všechno v rámci pečlivě učesaného pralesa a se širokým, kolmým slunečním paprskem, traslavě se obřezujícím ve vodě, z níž vystupují jako bílé odřeny na ocelově šedém podkladě ojedinele plovoucí labutě.

A stínítko cylindrové lampy, zavěšené nad Eminou hlavou, osvětlovalo všechny ty obrazy z celého světa, jak před ní jeden po druhém defilovaly v tichu internátní ložnice a za vzdáleného hrčení opožděného fiakru odkudsi z bulvárů.

První dny po matčině smrti mnoho plakala. Dala si udělat z nebožčiných vlasů smuteční obraz a v dopise, který poslala do Bertovky, plném smutečních úvah o životě, žádala, aby ji později pochovali v témž hrobě. Tatík si pomyslně, že holka asi onemocněla, a přijel se na ni podívat. V hloubi srdce byla Ema spokojena; cítila, že došla naráz k tomu vzácnému ideálu unylých existencí, kam nikdy nedospějí srdce průměrná. Ponořila se tedy do lamartinovských zátočin, na jezerech naslouchala harfám, všem zpěvům umírajících labutí, šelestu všeho padajícího listí, neposkvrněným pannám stoupajícím k nebesům a hlasu Věčného rozmlouvajícího v údolích, až najednou pocítila nudu; nechtěla si to přiznat, pokračovala ze zvyku, pak z ješitnosti, a konečně byla překvapena cítit, že se jí mysl uklidnila a že nemá v srdci více smutku než vrásek na čele.

Milé klášterní sestry, které si byly tak jisty jejími náboženskými sklony, pozorovaly s úžasem, jako by slečna Rouaultová unikala jejich péči. Zahrnuly ji totiž tak štědrě službami božími, pobožnostmi v tichu samoty, devítníky a kázáními, tolik se jí naká-

zaly o úctě, již jsme povinni světcům a mučedníkům, a vyplývaly na ni tolik dobrých rad o zdrženlivosti těla a o spáse duše, že to udělala jako kuň, když mu přitáhneme uzdu: naráz se zastavila a udidlo vyklouzlo ze zubů. Tento duch, praktický přes všechna svá blouznění, který miloval kostel pro jeho květiny, hudbu pro slova jejích písní a literaturu pro její milostná vznícení, tento duch se bouřil proti tajemstvím víry a ještě více proti kázeňským příkazům, neboť byly něčím, co se přičilo jejímu založení. Nemrzely se, že odchází, když ji otec vzal z kláštera. Představená se dokonce vyjádřila, že v poslední době nebyla ke klášterním sestrám dost uctivá.

Po návratu domů se Emě zprvu líbilo, že může komandovat čeleď; pak se jí všechno zprotivilo a s lítostí vzpomínala na klášter. V době, kdy Karel přišel poprvé do Bertovky, pokládala se za velmi rozčarovanou bytost, která se už nemůže nikdy nic dovědět, která už nemůže nikdy nic pocítit.

Avšak úzkost z nového stavu nebo snad podráždění způsobené přítomností tohoto muže stačily k tomu, aby si namluvila, že konečně poznává svou zázračnou vášeň, která se až dosud vznášela jako velký pták s růžovým peřím v nádheře bájných nebes — a nyní si nemohla srovnat v mysli, že klid, v němž žije, je oním vysněným štěstím.

VII

Někdy si myslila, že to jsou přece jen nejkrásnější dny jejího života, líbáňky, jak lidé říkali. Aby se mohl vychutnat jejich půvab, bylo by asi třeba odejít do těch krajů se zvučnými jmény, kde dny po svatbě plynou v nejslastnější zahálce! Za modrými hedvábnými záclonami poštovních dostavníků stoupáte krokem po příkrých cestách, posloucháte postilionovu píseň, kterou vám vrací horská bystřina se zvonečky koz a s tlumeným hukotem vodopádu. Když slunce zapadá, vdechujete na břehu zálivů vůni citroníků;

večer pak na terase vil, sami, ruku v ruce a prsty propletené, díváte se na hvězdy a sprádáte plány do budoucna. Emě se zdálo, že některá místa na zemi dávají štěstí, tak jako se některé květině daří jen v jedné půdě a všude jinde živoří. Že jen se nemůže loktem opírat o balkón švýcarské salaše nebo uzavřít svůj smutek do osamělého skotského letohrádku, majíc po boku chotě v černém sametovém oděvu s dlouhými šosy, v měkkých loveckých botách, se špičatým kloboukem a v manžetách!

Snad by si bývala přála svěřit se někomu se všemi těmi věcmi. Ale jak vyslovit tu nepostižitelnou tíseň, když mění tvářnost jako oblaka, která se točí jako vítr? Kde potom najít slovo, příležitost, odvahu?

Kdyby však byl Karel chtěl, kdyby byl jeho pohled vyšel jednou jedinkrát vstříc její myšlence, tu by se jí byl, domnívala se, ze srdce vyřinul náhlý nadbytek slov, jako úroda spadává ze zákrsku, dotkneme-li se ho. Ale jak se jejich intimní život více a více upevňoval, uvnitř se od něho uvolňovala a vzdalovala.

Karlovy řeči byly ploché jako chodník na ulici a ve všedním rouchu v nich defilovaly všední myšlenky: nedráždily, nebudily smích, neladily ke snění. Když bydlil v Rouenu, říkal, nikdy nepocítil touhu, aby se šel podívat do divadla na pařížské herce. Neuměl ani plavat, ani šermovat, ani střílet z pistole, a jednoho dne jí neuměl vysvětlit jezdecký výraz, s nímž se setkala v jakémsi románu.

Cožpak naopak muž nemá všechno znát, vynikat v tolika činnostech, zasvěcovat vás v sílu vášně, v rafinovanosti života, do všech tajemství? Tenhle však o ničem nepoučí, nic neví, nic si nepřeje. Domnívá se, že je šťastna; ona mu zazlívala ten bezpečný klid, tu ničím nezkalenou těžkopádnost, ba i to štěstí, které mu dávala.

Někdy kreslila; Karel s velkým potěšením u ní stával a díval se, jak se nachyluje nad čtvrtkou papíru, jak přivírá oči, aby lépe viděla své dílo, nebo jak palcem hněte kuličku z chlebové střídy. Když hrála na piano, čím rychleji po něm běhaly její prsty, tím větší bylo jeho okouzlení. Měla pevný úder a sjížděla plynule po klávesnici odshora dolů. Bylo-li okno otevřeno, bylo až na druhém konci městečka slyšet starý nástroj, jímž otrásala, až se struny o sebe třely, a soudní písař s holou hlavou a v soukenných střevících se často zastavoval na ulici a poslouchal, akta v ruce.

Jinak domácnost Ema vést uměla. Posílala pacientům účty za návštěvy a dopisy stylizovala tak obratně, že nepáchly fakturou. Když v neděli měli na oběd některého souseda, uměla mu předložit půvabně upravenou mísu, dovedla srovnat na vinné listí pyramidy rynglí a překlopit na talíř kompot ze zavařovací láhve, a dokonce mluvila o tom, že má v úmyslu koupit šálky na vyplachování úst po jídle. To všechno přidávalo i Bovarymu na vážnosti.

Karel si nakonec i sám sebe více cenil, že má takovou ženu. S pýchou ukazoval v jídelně dvě její tužkové kresbičky; vybral pro ně velmi široký rám, opatřil je dlouhými zelenými šňůrkami a pověsil na tapetovanou stěnu. Když lidé chodili z kostela, vídávali ho, jak stojí ve dveřích v krásných vyšíváných trepkách.

Z návštěv se vracíval pozdě, v deset hodin, někdy i o půlnoci. Míval hlad, a protože služka už spala, dávala na stůl Ema. Svlékal kabát, aby se mu pohodlněji jedlo. Vypočítával jedny po druhých všechny lidi, které potkal, vesnice, ve kterých se stavěl, recepty, které napsal, a spokojen sám sebou, dojídal zbytek hovězího s cibulovou omáčkou, loupal sýr, křoupal jablko, dopíjel láhev vína; pak šel do postele, uléhal na záda a chrápal.

Protože byl dlouhou dobu zvyklý na noční čepici, šátek mu dobře nedržel na uších; a tak měl ráno vlasy bez ladu a skladu shrnuté na obličej a samé peří, neboť tkanice u polštáře se v noci rozvazovaly. Nosil stále těžké boty, které měly na nártu dva široké záhyby směřující šikmo ke kotníkům, kdežto ostatek svršku byl už rovný, napjatý jako na kopytu. Říkal, že *pro venkov je to dávno dost dobré*.

Matka mu tuto šetrnost schvalovala; navštěvovala ho totiž jako dříve, kdykoli u nich doma došlo k bouřlivějším výstupům; avšak zdálo se, že stará paní Bovaryová je zaujata proti snaše. Soudila, že se u nich *žije nad poměry*; dříví, cukr a svíčky, všechno *jako u velkých pánů*, a množství uhlí, které se spálí v kuchyni, stačilo by na pětadvacet jídel. Rovnala jí prádlo do skříní a učila ji dohlížet na řezníka, když přinášel maso. Ema tyto lekce přijímala, stará paní jimi nešetřila; a slova *dceraško moje a milá maminko* se ozývala co chvíli po celý den; doprovázelo je lehké zachvění rtů, neboť obě ženy metaly tato něžná slova hlasem, v němž se chvěl vztek.

Za paní Dubucové cítila stará paní, že se jí ještě dává přednost,

Zármutek z tohoto zklamání jí zase vybrakoval srdce a znovu začalo jednotvárné defilé stejných dní.

Nyní tedy měly takto chodit jeden za druhým, stále stejné, bez počtu a nic nepřinášet! Sebejalovější životy jiných lidí mají alespoň naději, že se něco stane. Dobrodružství s sebou často nese nekonečné množství obrátů a mění se dekorace. Ale pro ni se neděje nic, po vůli boží. Budoucnost je černočerná chodba a dveře na konci jsou pevně uzamčeny.

Zanechala hudby. Nač hrát? Kdo ji bude poslouchat? Nestojí přece za to trápit se s cvičením, když nikdy nebude moci v sametové róbě s krátkými rukávy bít na koncertě lehkými prsty do slonovinových kláves Erardova klavíru a cítit, jak kolem ní jako lehounký vánek krouží šepot zaníceného obdivu. Nechávala ležet ve skříní své kreslicí podložky a vyšívání. K čemu to? K čemu to? Šití ji popuzovalo.

„Už jsem všechno přečetla,“ říkala si.

A sedíc u krbu, nechávala kleště v ohni, až byly do červena rozžhavené, nebo se dívala, jak padá déšť.

Jak bývala smutná v neděli, když zvonilo na požehnání! Poslouchala v pozorné strnulosti puklé údery zvonu, jeden po druhém. Po střeše se ploužila kočka, hrbíc hřbet v bledých slunečních paprscích. Vítr na silnici zvedal kotouče prachu. Kdesi daleko občas zavyl pes; a zvon vyzváněl dál, jednotvárně a stejnoměrně, úder za úderem, a jeho hlas se ztrácel v širé krajině.

Zatím lidé už chodili z kostela. Ženy ve vyleštěných dřevácích, sedláci v zánovních blúzách, prostovlasé děti poskakovaly před nimi, všechno se vracelo domů. A před vraty hostince pět šest mužů, stále jedni a tiž, hráli až do půlnoci v zátky.

Zima byla studená, okenní tabulky byly každé ráno obtíženy jinovatkou a světlo, bělavé, jak jimi procházelo jako matným sklem, za celý den se někdy neměnilo. Už od čtyř hodin odpoledne se musilo svítit.

Když bylo krásně, chodila do zahrady. Rosa zanechávala na košťálech stříbrné krajkoviny s dlouhými jasnými nitkami, které se vinuly od jednoho košťálu ke druhému. Nebylo slyšet ptáky, všechno jako by spalo, slámou pokrytý zákrssek i réva jako veliký nemocný had pod stříškou zdi; zblízka bylo vidět, jak se po zdívu plouží mnohonohé sviňky. V jedličkách u plotu četl farář

v třírohém klobouku breviář; zatím už ztratil pravou nohu, a jak sádra v mrazech odprýskávala, dokonce mu zasvrabila tvář.

Pak se vracela nahoru, zavírala dveře, rozhrabovala uhlí, a omdlévajíc horkem, pociťovala ještě tíživěji, jak ji zavaluje nuda. Byla by si ráda šla dolů popovídat se služkou, ale nějaký stud jí bránil.

Každý den ráno v touž hodinu otvíral učitel v černé hedvábné čepičce okenice svého domu a kolem se ubíral polní hlídač, šavli přes blůzu. Večer i ráno přecházeli ulicí poštovští koně k napajedlu, vždy po třech. Chvillemi zacinkal zvonek nade dveřmi hostince; a když byl vítr, skřípěly mosazné talíře parukáře, upevněné na dvou tyčích, vývěsní to štít jeho dílny. Její výzdobou byla stará, z mód vystřížená rytina, nalepená na okenní tabuli, a voskové poprsí ženy se žlutými vlasy. Parukář, ten také bědoval nad řemeslem, že mu nevyšlo, nad zničenou budoucností; a zahloubán do snů o krámu v některém velkém městě, například v Rouenu, u přístavu nebo u divadla, procházel se celý den rovnou cestou od obecního úřadu ke kostelu, zasmušilý a čekaje na zákazníka. Když paní Bovaryová zdvihla oči, vždycky ho tam spatřila jako stráž ve službě, v řecké čepičce na uchu a v lastinkové vestě.

Odpoledne se někdy před oknem jídelny objevovala mužská hlava, osmahlá hlava s černými licousy; zdlouhavě se usmívala širokým, bělozubým úsměvem. Vzápětí se ozval valčík a v malém salónku na kolovrátku tanečníci velikosti prstu, ženy v růžovém turbanu, Tyroláci v kazajkách, opičky v červeném fraku, páni v krátkých kalhotách se točili a točili mezi křesly, pohovkami, stolečky, obražejíce se ve střípcích zrcadla, v rozích slepeného proužkem zlaceného papíru. Stále otáčeje klikou, muž se díval napravo, nalevo, k oknům, a nepřestáváje metat dlouhé stříky hnědých slin na patník, pozdvíhoval chvílemi kolenem svůj nástroj, neboť měl od tvrdého popruhu otláčené rameno; a hůlba, brzy plačtivá a tahavá, brzy veselá a překotná, bručivě unikala z nástroje skrze růžovou dykytovou záclonku pod měděnou okrasnou mřížkou. Jinde se hrály tyto melodie na divadlech a zpívaly se v salónech, tančilo se při nich večer pod rozsvícenými lustry — docházely k Eminu sluchu jako ozvěna světa. Nekonečné sarabandy jí procházely hlavou a její myšlenka poskakovala s notami jako bajadéra na květech koberce, kolébala se ze

jitra sousedního pozemku; ale hroby jako dříve se dále hromadí u vrátek a nová část hřbitova zůstává téměř neobydlena. Hlídač, zároveň hrobník a kostelník (má takto z mrtvol farnosti dvojitý příjem), využil prázdného místa tak, že tu nasázel brambory. Přesto se však jeho poličko každým rokem scvrkává, a když vypukne epidemie, neví, má-li se radovat z úmrtí nebo se rmoutit nad hroby.

„Žijíte se mrtvými, Lestiboudoisi,“ řekl mu konečně jednoho dne pan farář.

Nad těmito ponurými slovy se zamyslel; nějaký čas váhal, ale dodnes pěstuje dále své brambory a dokonce si troufá tvrdit, že tam rostou samy od sebe.

Od událostí, které budeme vypravovat, vskutku se v Yonville nic nezměnilo. Na kostelní věži se stále točí trojbarevná plechová korouhvička; na domě obchodníka s módním zbožím se za větru dosud třepotají dva kartounové praporečky; v kalném lihu čím dál více zahnívají bělavé houbovitě žvanečky lékárníkových embryí, starý opršlý lev nad vraty hostince ukazuje kolemjdoucím stále svou pudličí hřívu.

V ten večer, kdy měli manželé Bovaryovi přijet do Yonville, měla paní Lefrançoisová, vdova a majitelka hostince, tak napilno, že se z ní pot jen lil, jak postrkovala své kastroly. Nazítří byl totiž v obci výroční trh. Bylo třeba předem nakrájet maso, vykuchat kuřata, navařit polévky a kávy. Nadto musila připravit jídlo i pro své strážníky, pro toho lékaře, jeho ženu a jejich služku; od kulečníku zněly salvy smíchu; tři mlynáři volali z malého lokálu, ať jim přinese kořalku; dřevo planulo, uhlí řevavělo a praskalo a na dlouhém stole v kuchyni se mezi čtvrtkami syrového skopového vršily hranice talířů a třásly se, jak se vedle na špalku sekal špenát. Ze dvora bylo slyšet křik slepic, které se služka chystala zaříznout.

U krbu si ohříval záda muž, trochu poznamenaný neštovicemi, v trepkách ze zelené kůže a v sametové čepičce se zlatým štrápcem. Jeho tvář nevyjadřovala nic jiného než spokojenost se sebou samým; na život se díval právě tak klidně jako čížek v proutěné kleci nad jeho hlavou: byl to lékárník.

„Artemízo!“ křičela hostinská, „nalámej roští, nalij do lahví vodu, dones kořalku, pospěš si! Alespoň kdybych věděla, jaký zákusek nabídnout společnosti, kterou očekáváte! Můj ty smutku!

Stěhováci už zase začínají rámusit u kulečníku! A vůz nechali stát ve vrátech! Až přijede *Vlaštovka*, ještě ho nabourá! Zavolej Polyta, ať ho odtáhne...! Považte, pane Homaisi, od rána sehráli možná patnáct partií a vypili osm džbánek moštu...! Ale vždyť oni mi ještě protrhnou sukno na kulečníku,“ pokračovala, dívajíc se na ně zpovzdálí, sběračku v ruce.

„To by nebylo tak velké neštěstí,“ odpověděl pan Homais, „koupila byste si jiný.“

„Jiný kulečník!“ vykřikla vdova.

„Vždyť tenhle už nestojí za nic, paní Lefrançoisová; znovu vám to říkám, škodíte si, hrozně si škodíte! A pak, dneska kulečníkáři chtějí těsné jamky a těžká tága. Teď už se nehraje na koule, všechno se změnilo! Člověk musí jít s časem! Jen se podívejte na Telliera...“

Hostinská zrudla zlostí. Lékárník dodal:

„Jeho kulečník, to máte marné, je hezčí než váš; a ten nápad například, uspořádat vlasteneckou loterii pro Polsko nebo pro postižené povodní v Lyonu...“

„Takoví žebráci jako on nám strachu nenaženou!“ vpadla mu do řeči hostinská, krčíc tlustými rameny. „Jděte, jděte, pane Homaisi, pokud bude *Zlatý lev* žít, budou sem lidé chodit. My už máme tamhle v šuplíku nějaký ten papírek, bez starosti; ale *Francouzská kavárna*? Tu uvidíte co nejdřív zavřenou a na okenicích bude pěkná cedule...! Koupit jiný kulečník,“ pokračovala, mluvíc sama k sobě, „když se mi na tomhle tak pohodlně skládá prádlo; a když byly hony, uložila jsem na něj až šest hostů... Ale co ten louda Hivert, že nejede!“

„Čekáte na něj s večerí pro vaše pány?“

„Jestli na něj čekám! A ještě pan Binet! Přesně v šest uvidíte, že vchází, na světě není druhý, aby byl tak přesný. Musí mít vždycky své místo v malém lokále. Kdybyste ho zabil, jinde večeret nebude! A s jídlem jaká je s ním potíž! O moštu ani nemluví! To pan Leon je něco docela jiného; ten chodí někdy v sedm hodin, i o půl osmé; ani se nedívá, co jí. Moc hodný mladík! Ani slyšet ho není mezi druhými.“

„Vidíte, to máte rozdíl mezi člověkem, který dostal dobrou výchovu, a bývalým karabiníkem, dnes výběřčím daní.“

Odbýjelo šest. Binet vstoupil.

a zároveň tak odměřená, že člověk cítí, jak ho v její přítomnosti jímá ledové kouzlo, jako se chvějeme v chrámech, kde voní květy a z mramoru čiší. Ani ostatní nemohli uniknout tomuto svodu. Lékárník říkal:

„Je to žena velkých schopností, byla by na místě i na podprefektuře.“

Paničky se obdivovaly její šetrnosti, pacienti její zdvořilosti, chudí její dobročinnosti.

Ona však byla plna smyslné žádostivosti, vzteku, záští. Šaty s rovnými záhyby skrývaly srdce plné zmatku a rty, tak cudné, neříkaly nic o jeho trýzni. Byla zamilována do Leona a vyhledávala samotu, aby se v představě mohla volněji kochat jeho obrazem. Pohled na něho samého kalil rozkoš z tohoto tichého rozjímání. Emě tlouklo srdce, jak jen uslyšela zvuk jeho kroků: pak v jeho přítomnosti vzrušení opadávalo a zbýval jen nesmírný úžas a nakonec smutek.

Leon nevěděl, když v zoufalství od ní odcházel, že jakmile zavře dveře, Ema vstává, aby ho viděla na ulici. Dumala nad každým jeho hnutím; pátrala v jeho tváři; vymýšlela si celé historie, aby měla záminku vstoupit do jeho pokoje. Jak šťastná se jí zdála lékárníkova žena, že spí pod touž střechou jako on; a její myšlenky se stále vrhaly na tento dům jako holubi od *Zlatého lva*, kteří přilétali a smáčeli v jeho okapech růžové nožky a bílá křídla. Ale čím více si Ema uvědomovala svou lásku, tím více ji zaháněla, aby nevyšla najevo i aby ji oslabila. Byla by si přála, aby se Leon dovtipil; vymýšlela si náhody a katastrofy, které by to usnadnily. Jen lenivost ji bezpochyby zdržovala nebo hrůza, a také stud. Soudila, že ho zahнала už příliš daleko, že už je pozdě, že všechno je ztraceno. Pak ji zase trochu odškodňovala za obět, kterou, jak byla přesvědčena, přináší, pýcha a radost, když si říkala: „Jsem ctnostná žena!“ a stavěla se v odezdaných postojích před zrcadlo.

Tu žádost těla, chtivost peněz a trudnomyslnost její lásky, všecko se sloučilo v jedno utrpení; — a místo aby od něho odvracela mysl, ještě více se mu oddávala, vzněcujíc se k bolesti a hledajíc všude příležitost k ní. Rozčilovalo ji špatně podané jídlo nebo pootevřené dveře, hořkovala nad sametem, který neměla, nad štěstím, které nepřicházelo, nad příliš vysokými sny, nad příliš těsným domem.

Zvláště ji pobuřovalo, že Karel zřejmě nemá ani potuchy o její trýzni. Jeho přesvědčení, že ji činí šťastnou, zdálo se jí pitomou urážkou a jistota toho přesvědčení nevděkem. Pro koho vlastně je tak hodná? Cožpak není on, Karel, překážkou vši blaženosti, příčinou vši bídy a jako špičatým ozubcem v přezce složitého řemení, které ji ze všech stran utahuje?

Převedla tedy na něho samého všechnu tu mnohostrannou zášť, která vyplývala z jejího soužení, a každé úsilí o její zmírnění jen přilévalo oleje do ohně, neboť tato marná námaha se družila k ostatním důvodům jejího zoufalství a ještě více ji od něho vzdalovala. Její vlastní mírnost se v ní bouřila. Nevalné podmínky existenční v ní budily přepychové rozmory, manželská něha cizoložné choutky. Byla by chtěla, aby ji Karel bil, aby jím mohla větším právem pohrdat, mstít se mu. Žasla někdy, jak hrozné nápady jí přicházejí na mysl; a bylo třeba dále se usmívat, slyšet se znovu a znovu opakovat, že je šťastna, předstírat, že opravdu šťastna je, a nechávat v tom domnění své okolí.

Ale bývaly chvíle, kdy se jí toto pokrytectví hnusilo. Jímalo ji pokušení utéci s Leonem někam daleko a daleko a pokusit se o nový život; ale vzápětí se před ní otvírala matná propast, plná temnot.

„Vždyť mě už ani nemiluje,“ říkala si; „co počít? Odkud očekávat pomoc, jakou útěchu, jakou úlevu?“

Těžce oddechujíc, zůstávala rozbitá a bezvládná; tiše vzlykala a slzy jí smáčely tvář.

„Proč to neřeknete pánovi?“ tázala se služka, když někdy za takové krize vstoupila do pokoje.

„To jsou nervy,“ odpovídala Ema; „nic mu neříkej, ještě by si dělal starosti.“

„No jo,“ vykládala Blažena, „vy jste zrovna taková jako Guérinka, dcera starého Guérina, rybáře v Polletu, se kterou jsem se seznámila v Dieppe, než jsem přišla k vám. Ona bývala tak smutná, tak smutná, že když stála na prahu domu, viděla jste přede dveřmi pohřební rubáš. Její nemoc byla podle všeho nějaké mrákoty v hlavě, lékaři si nevěděli rady a farář taky ne. Když ji to popadlo moc silně, chodila sama na mořský břeh a celní úředník ji často při obchůzce našel, jak leží na bříše a pláče do kamínků. Pak se vdala a prý ji to přešlo.“

„Ale já,“ řekla Ema, „na mne to přišlo teprve po svatbě.“

falství. Viděla stále Leona, a byl větší, krásnější, líbeznější, neurčitější; ačkoli se od ní odloučil, neopustil ji; byl tu, a zdi domu jako by podržovaly jeho stín. Nemohla odtrhnout oči od koberce; po němž šlapával, od prázdných sedadel, v nichž sedával. Řeka ustavičně plynula a zvolna poháněla drobné vlnky podél kluzkého břehu. Kolikrát se po něm procházeli a vlny jako nyní šplounaly po omšelých kamenech.

Těch krásných slunečních chvil, těch krásných odpolední, co spolu prožili, sami dva, ve stínu, hluboko v zahradě! Leon četl nahlas, prostovlasý, na proutěném sedátku; svěží vánek z louky potrásal stránkami knihy a řeřichou u besídky... Ach, a nyní odešel, jediný půvab jejího života, jediný příslib blaženosti! Proč jen nevztáhla ruku po tomto štěstí, když se nabízelo! Proč je nezadržela oběma rukama, oběma koleny, když chtělo prchnout! A klnula si, proč se s Leonem nemilovala; žíznila po jeho rtech. Popadala ji touha běžet za ním, dosáhnout ho, vrhnout se mu do náruče, říci mu: „To jsem já, jsem tvoje!“ Ale předem se lekala nesnázi takového podniku a její žádostivost, žalem a lítostí ještě rostoucí, byla tím žhavější.

Od té doby byla vzpomínka na Leona jakoby středem jejího soužení; žhavěla silněji než v ruské stepi oheň zůstavený pocestnými ve sněhu. Vrhala se k němu, choulila se u něho a něžně prohrabovala tento skomírající krb, sháněla kdeco kolem sebe, aby jej oživila; a nejbližší vzpomínky i nejčerstvější skutečnosti, to, co zakoušela, i to, co si malovala, její rozkošnické touhy, které se rozplývaly, její sny o štěstí, které praskaly ve větru jako suché větvičky, její jalová počestnost, její odvátné naděje, domácí bída, všechno jí bylo dobré, všechno sbírala, všeho se chápala, všechno přiřkládala, jen aby rozpálila své hoře.

Plameny však přece jen uléhaly, buď že se zásoba sama sebou spotřebovala, nebo že příliš velká hranice dusila oheň. Nepřítomnost pomalu hasila lásku, zvyk tlumil hoře; a tato zář hasnoucího požáru, která barvila nacheť její bledé nebe, šedla, jak na ni lehal stín za stínem, a postupně se vytrácela. V otupeném vědomí pokládala dokonce odpor k manželovi za toužení po milenci, pal nenávisti za var lásky; protože však uragán dul stále a vášeň se strávila na popel a odnikud nepřicházela pomoc a nevzcházelo žádné slunce, hluboká noc ji obklopila ze všech stran a Ema v ní

zůstala sama, opuštěna, v hrozném mrazu, který studil až u srdce.

A tu znovu začaly špatné dny tosteské. Považovala se nyní za mnohem nešťastnější, neboť zakusila hoře, a ještě měla jistotu, že mu nebude konec.

Když si žena uloží tak velké oběti, věru si může dovolit nějaký rozmar. Koupila si gotické klekátko a utratila za jediný měsíc čtrnáct franků za citróny na čištění nehtů; v Rouenu si objednala modré kašmírové šaty; u Lheureuxe si vybrala nejkrásnější šátek, uvazovala si jej kolem pasu přes župan; a takto vyšňořena zůstávala natažena na pohovce, s knihou v ruce, při zavřených okenicích.

Často střídala účes; tu se učesala jako Čiňanka, pak zase měkké kadeře vystřídaly copy; jindy si udělala pěšinku na straně a vlasy podvinula do mužského účesu.

Chtěla se naučit italsky: koupila si slovníky, mluvnici, zásobu kancelářského papíru. Pokoušela se o vážnou četbu, historickou nebo filosofickou. Někdy se Karel v noci prudce probouzel domnívaje se, že ho volají k nemocnému.

„Hned to bude, hned to bude,“ breptal.

A zatím to Ema škrtila sirkou, rozsvěcujíc lampu. Ale s četbou to bylo jako s vyšíváním: žádné nedokončila, jen zbytečně přeplňovalo skříň; brala knihu, opouštěla ji, pouštěla se do jiné.

Mívala záchvaty, kdy se dala snadno strhnout k výstřednostem. Jednoho dne se přela s Karlem, že beze všeho vypije půl velké sklenice kořalky, a protože Karel byl tak hloupý a zrazoval ji z toho, zvrátila ji do sebe, že nezůstala ani kapka.

Přestože byla takové *fanfárum* (to slovo pro ni razily yonvilleské paničky), nezdála se nijak veselá a koutky jejích úst byly zpravidla nehybně staženy, jak tomu bývá u starých panen a u zklamaných ctižádostivců. Byla celá bledá, bílá jako plátno; kůže na nose se napínala k chřípím, oči na vás utkvávaly bezvýrazným pohledem. Protože objevila na skráních tři šedivé vlasy, mluvila o stáří. ¹

Často na ni chodily mdloby. Jednou dokonce plivala krev, a když ji znepokojený Karel zahrnul péčí, řekla:

„Ach, co na tom?“

Karel se uchýlil do své pracovny, a sedě pod frenologickou lebkou, plakal, oba lokty na stole.

Dlouho držela v ruce ten hrubý papír. Hemžil se pravopisnými chybami a Ema sledovala jeho něžnou myšlenku: kdákala celým dopisem jako slepice napůl ukrytá v živém plotu. Písmo bylo osušeno popelem z krbu; trochu šedého prachu jí ještě sklouzlo z dopisu na šaty, a zrovna viděla otce, jak se shýbá ke krbu a chápe se kleští. Jak je tomu už dávno, když sedávala vedle něho na stoličce u krbu a na uhel opalovala nějaké tyčky v žáru praskající kručinky!... Vzpomněla si na letní večery plné slunce. Hříbata ržála, když šel někdo kolem ohrady, a proháněla se a proháněla... Pod jejím oknem byl úl a včely někdy, kroužice ve světle, bily do oken jako zlaté odskakující kuličky. Jak blažené to byly tenkrát časy! Jaká svoboda! Jaké naděje! Co krásných iluzí!

Teď už z nich nezbývá nic! Všechny je promrhala v dobrodružstvích své duše, jak je postupně vytvářely její životní podmínky, v panenství, v manželství, v lásce; — ztrácela je tak ustavičně cestou svého života jako pocestný, který jde od hospody k hospodě a kus po kuse utrací své jmění.

Ale co jí vlastně dělá tak nešťastnou? Jaká neobyčejná katastrofa ji tak zřídila? A Ema zdvihla hlavu a dívala se kolem sebe, jako by hledala příčinu svého utrpení.

Dubnový paprsek se mihotal na porcelánu v polici; v krbu hořelo; pod trepkami cítila měkký koberec; byl bílý den, vlaho a Ema uslyšela své dítě, jak se hlasitě směje.

Holčička se v té chvíli převalovala na posečeném trávníku. Ležela na bříšku na kupě sena. Služka ji držela za sukýnku. Lestiboudois vedle shraboval a pokaždé, když se přiblížil, nakláněla se a oběma ručkama tleskala.

„Přiveďte mi ji!“ přála si matka a už spěchala, aby ji políbila. „Jak tě miluji, mé ubohé dítě! Jak tě miluji!“

Když si všimla, že má trochu zašpiněná ouška, rychle zazvonila o teplou vodu, umyla ji, převlékla prádlo, punčochy, střevičky, stokrát se jí ptala, jak se jí daří, jako kdyby se vracela z daleké cesty, a konečně, když ji znovu zlíbala a trochu si poplakala, odevzdala ji do rukou služebné, která stála s otevřenými ústy nad tímto přepjatým výlevem něžnosti.

Večer byla vážnější než obvykle.

„To přejde,“ pomyslí si Rudolf; „asi nějaký rozmar.“

A třikrát za sebou nepřišel na dostaveníčko. Když se konečně zase objevil, byla chladná a téměř pohrdlivá.

„Ale vždyť to nemá smysl, miláčku...“

A tvářil se, jako by nepozoroval její zádumčivé vzdechy a neviděl, jak vytahuje kapesník.

Tehdy začala Ema litovat!

Říkala si dokonce, proč si vlastně Karla tak oškliví a zdali by nebylo lépe, kdyby ho mohla milovat. Neposkytoval však jejím citovým návratům žádnou živnou půdu; a tak zůstávala na velkých rozpacích, co s tím chvilkovým záchvatem sebeobětování, když jí lékárník náhodou poskytl vhodnou příležitost.

XI

Nedávno četl mnoho chvály na novou metodu, jak léčit koňskou nohu; a protože byl horlivým stoupcem pokroku, pojal vlasteneckou myšlenku, že chce-li být Yonville na výši, musí se v něm provádět strephopodická operace.

„Vždyť co se tím riskuje?“ říkal Emě. „Sudte sama (a na prstech vypočítával výhody takového pokusu): úspěch je téměř zaručen, postiženému se uleví a zušlechtí se jeho vzhled, operátor rychle nabude věhlasu. Proč by váš manžel například nechtěl přinést úlevu tomu ubožáku Hippolytovi od Zlatého lva? Považte, že by o svém uzdravení jistě vypravoval všem cestujícím, a pak (tu Homais ztišil hlas a díval se kolem sebe), kdo by mi zabránil, abych o tom neposlal do novin malou noticku? Prosim vás, článek jde z ruky do ruky... mluví se o něm... nakonec je z toho lavina! A kdo ví? Kdo ví?“

Bovary vskutku může mít úspěch; z ničeho nemůže Ema soudit, že by nebyl obratný, a jaké to pro ni bude zadostučinění, přiměje-li ho ke kroku, který mu přidá pověsti i jmění! Nic si nepřála víc než opřít se o něco pevnějšího, než je láska.

Lékař i Ema naléhali na Karla, až ho přemluvili. Objednal

Mívala podivné nápady:

„Až bude bít půlnoc,“ vybízela ho, „mysli na mne.“

A když se přiznal, že na ni nemyslí, zahrnovala ho výčitkami, které vždycky končily věčnou otázkou:

„Miluješ mě?“

„Ale ano, miluji tě!“ odpovídal.

„Moc?“

„Zajisté!“

„Jiné jsi nemiloval? Řekni!“

„Myslíš, že jsem ztratil nevinnost až s tebou?“ smál se.

Ema plakala; snažil se ji utěšit a krásilil slovními hříčkami svá zaklínání.

„Ach, a já tě mám tak ráda!“ říkala, „miluji tě tak, že nemohu bez tebe být, víš, ty! Někdy láskou zrovna běsním a celá se jen třesu, abych tě viděla. Říkám si: ‚Kde je teď právě? Možná, že mluví s jinými ženami. Usmívají se na něj, přistupuje k nim...‘ Ne, ne, žádná se ti nelíbí, řekni, že ne! Jsou třeba hezčí než já; ale já umím líp milovat! Jsem tvá služka, tvá souložnice! Ty jsi můj král, moje modla. Ty jsi dobrý! Ty jsi krásný! Ty jsi inteligentní! Ty jsi silný!“

Tolikrát už od ní slyšel takové věci, že mu úplně zevšedněly. Ema mu byla milenkou jako každá jiná; a když kouzlo novosti pomalu spadávalo jako šat, obnažovalo věčnou jednotvárnost vášně, neboť ta má stále touž podobu a touž mluvu. Tento muž, tak bohatý milostnými zkušenostmi, nepostihoval pod rouchem stejných slov rozdílnost citů. Protože mu podobná slova šeptala ústa prostopášná nebo prodejná, nevěřil valně v upřímnost slov Eminých; nesmí se brát všechno tak doslova, neboť přepjaté řeči, domníval se, tají jen city povrchní; jako by přeplněná duše nepřekypovala někdy nejjalovějšími metaforami, když přece nikdo nemůže vyjádřit plně své tužby, ani své myšlenky, ani své bolesti, a lidské slovo je jako puklý kotel; při melodiích, které z něho vytloukáme, dávají se do tance medvědi; a člověk by chtěl obměkčit hvězdy!

Ale s kritickou povýšeností, vlastní lidem, kteří jsou velmi opatrní, aby se nikdy příliš nezavazovali, postihl Rudolf v této lásce možnosti jiných požitků. Pokládal všechn ostych za zbytečný. S Emou jednal beze všech okolků. Udělal z ní cosi pod-

dajného a zkaženého. Byla to jakási slabomyslná oddanost plná obdivu pro něho a rozkoše pro ni samu, blaženost, která ji otupovala; a její duše zapadala do tohoto opojení a utápěla se v něm, celá scvrklá, jako vévoda de Clarence ve svém malvazu.

Samy tyto milostné návyky změnily chování paní Bovaryové. Její pohled byl smělejší, řeč volnější; byla dokonce i tak neslušná, že se procházela s panem Rudolfem s cigaretou v ústech, jako *lidem na truc*; konečně ti, kdo ještě pochybovali, pochybovat přestali, když ji jednoho dne viděli, jak vystupuje z *Vlaštovky* ve vestě těsně přiléhající k tělu, jako u muže; a když se stará paní Bovaryová po jedné hrozné scéně se svým mužem uchýlila k synovi, nebyla nejméně pohoršenou měšťkou. I mnoho jiných věcí se jí nelíbilo: především Karel neuposlechl její rady, aby své ženě zakázal číst romány; pak měla námitky proti tomu, *jak to v domě chodí*; dovolila si všelijaké poznámky a hlavně se nepohodly zejména jednou, kvůli Blaženě.

Stará paní Bovaryová šla zvečera po chodbě a přistihla Blaženu ve společnosti muže, muže s hnědým plnovousem, asi čtyřicetiletého; jakmile zaslechl její kroky, rychle vyklouzl z kuchyně. Ema se dala do smíchu; ale stará paní vzkypěla a prohlásila, že člověk má bdít nad mravy sloužících, nejsou-li mu ovšem mravy pro posměch.

„Co vy jste vlastně zač?“ pravila snacha a její pohled byl tak impertinentní, že se stará paní Bovaryová zeptala, nehájí-li snad Ema svou vlastní při.

„Ven,“ vyskočila mladá žena.

„Emo!... Maminko!...“ prosil Karel, aby je usmířil.

Ale obě upalovaly pryč, svrchovaně rozhořčeny. Ema pak dupala po podlaze a jen stále opakovala:

„Ach, jaké způsoby! Hotová děvečka!“

Karel běžel k matce. Byla celá bez sebe a rozčilením zadržovala:

„Nestyda jedna nestydatá, fanfárum jedno a možná že ještě něco horšího!“

A že okamžitě odjede, jestliže se jí Ema neomluví. Karel se vrátil k ženě a zapřísahal jí, aby ustoupila: poklekl před ní; na konec řekla:

„Budiž! Jdu!“

Skutečně podala tchyni ruku a řekla s důstojností markýzy:

A jemně si pohrávaje s modrým lemem její dlouhé bílé šerpy, dodal:

„Co nám brání, abychom nezačali znovu?“

„Ne, milý příteli,“ odpověděla. „Jsem už příliš stará... a vy jste příliš mlád... zapomeňte na mne! Jiné vás budou milovat... vy budete milovat je.“

„Ne tak jako vás,“ vzkřikl.

„Vy dítě jedno! Nu, musíme být rozumní! Přeji si to.“

Vysvětlovala mu, že není možné, aby se milovali, a že se musí držet jako kdysi v prostých mezích bratrské lásky.

Myslíla vážně, co říkala? Ema to patrně sama nevěděla, tak byla zaujata kouzlem svádění i nutností bránit se mu; a upírajíc něžný pohled na mladého muže, jemně odstrkovala jeho plaché laskání, o něž se pokoušely jeho chvějící se ruce.

„Ach, promiňte,“ řekl ustupuje.

A Emu jala jakási hrůza z té plachosti; byla jí nebezpečnější než Rudolfova smělost, když k ní přistupoval s otevřenou náručí. Žádný muž se jí nikdy nezdál tak krásný. Jeho postoj byl pln přepůvabné nevinnosti. Klopil obloučky svých dlouhých jemných brv. Hebká pleť jeho tváře se zardívala — myslila si — touhou po ní a Ema cítila nepřemožitelnou touhu přitisknout na ni ústa. A tu se naklonila k hodinám, jako by se chtěla podívat, jak je pozdě, a řekla:

„Ach bože, to už je hodin! To jsme se zapovídali!“

Pochopil a rozhlížel se po klobouku.

„Dokonce jsem zapomněla i na divadlo. Chudák Bovary mě tu schválně kvůli tomu nechal! Pan Lormeaux z Mostecké ulice se svou ženou mě tam měli dovést.“

A příležitost je ztracena, neboť nazítří už odjíždí.

„Skutečně?“ zeptal se Leon.

„Ano.“

„Musím vás přece ještě zítra vidět,“ odvětil, „chtěl jsem vám říci...“

„Copak?“

„Něco... vážného, důležitého. Ach ne, ostatně vy neodjedete, to není možné! Kdybyste věděla... Poslyšte... Cožpak jste mi neporozuměla? Neuhodla jste?“

„Přece mluvíte docela dobře,“ řekla Ema.

„Ach, vy žertujete! Dosti! Dosti! Mějte slitování a zařídte, abych vás ještě viděl... jednou... jedinkrát.“

„Nu dobrá...“

Zarazila se; pak řekla, jako by se byla rozmyslila:

„Ale ne zde!“

„Kde budete chtít!“

„Byl byste...“

Zdalo se, že přemýšlí; pak řekla úsečně:

„Zítra v jedenáct hodin v katedrále.“

„Přijdu!“ vzkřikl, chápaje se jejích rukou; vyprostila je.

A jak oba stáli, on za ní a Ema se schýlenou hlavou, sklonil se k ní a dlouze ji políbil na šíji.

„Ale vy jste šílený! Ach, jste šílený!“ říkala a přerývavě a zvučně se smála, zatímco se jeho polibky násobily.

Tu přechýlil hlavu přes její rameno a jako by hledal v jejích očích souhlas. Dopadl na něj pohled plný mrazivé majestátnosti.

Ustoupil tři kroky dozadu a chystal se k odchodu. Na prahu stanul. Pak zašeptal rozechvěle:

„Zítra na shledanou!“

V odpověď kývla hlavou a zmizela jako ptáče ve vedlejší místnosti.

Večer napsala písaři sáhodlouhý dopis, v němž odříkala dostaveníčko; že je všemu konec a že to bude pro ně jen štěstí, když se už nevidí. Jakmile však dopis zalepila, upadla do velkých rozpaků: nezná Leonovu adresu.

„Však přijde a sama mu jej dám,“ řekla si.

Nazítří si Leon vlastnoručně při otevřeném okně a prozpěvuje si lakoval na balkóně střevice, a to několikrát za sebou. Oblekl bílé kalhoty, jemné ponožky, zelený frak, kapesník polil všemi voňavkami, jaké měl, dal si nakadeřit vlasy a pak je rozčesal, aby dodal kšticí víc přirozené elegance.

„Ještě je příliš brzy,“ pomyslí si, dívaje se na kadeřníkovy kukačkové hodiny; ukazovaly devět hodin.

Přečetl starý módní žurnál, odešel, vykouřil doutník, prošel třemi ulicemi, řekl si, že už je čas, a pomalu zamířil ke katedrále.

Bylo krásné letní jitro. V klenotnických krámech se třpytilo stříbrné zboží a světlo, jak dopadalo šikmo na katedrálu, miholato se na lomech šedých kamenů; na modrém nebi kroužilo

kolem věžiček s trojlístými kříži hejno ptáků; náměstí před chrámem zvučelo křikem a vonělo květy, které vroubily jeho dlažbu, růžemi, jasmínem, karafiáty, narcisy a tuberózami, nerovnoměrně od sebe oddělenými vlhkou zelení šanty kočiči a ptačince; uprostřed crčela kašna a pod širokými deštníky, mezi melouny narovnanými do pyramid, balily prostovlasé prodavačky do kornoutků kytičky fialek.

Mladý muž jednu koupil. Poprvé kupoval květiny pro ženu; prsa se mu dmula pýchou, když k nim voněl, jako by pocta, kterou chystal jiné, padala na něho.

Bál se však, aby ho někdo neviděl; odhodlaně vstoupil do chrámu.

V té chvíli stál na prahu kostelník uprostřed levého portálu pod *Tančící Marianou*, na hlavě klobouk s chocholem, na lýtku kosinku, v ruce hůl, majestátnější než kardinál a skvoucí jako svaté ciborium.

Pokročil k Leonovi a s úlisně dobrodružným úsměvem, jaký si nasazují duchovní, když kladou dětem otázky, řekl:

„Pán bezpochyby není zdejší? Přeje si pán vidět pamětihodnosti našeho chrámu?“

„Nikoli,“ odpověděl Leon.

A obešel napřed postranní loď. Pak se šel podívat na náměstí. Ema nešla. Vrátil se ke kůru.

Chránová loď zrcadlila v plných kropenkách začátky lomených oblouků a několik dílců barevných oken. Ale odraz jejich malby se lomil na okraji mramoru a pokračoval dále na dlaždicích jako pestrý koberec. Denní světlo se táhlo kostelem ve třech nesmírných pruzích třemi otevřenými portály. Chvílemi se v pozadí mihl kostelník, napůl šikmo poklekaje před oltářem, jako to dělají modlilové, když mají napilno. Křišťálové lustry visely nehnuté. Na kůru hořela stříbrná lampa; a z postranních kaplí a z temných koutů chrámu chvílemi unikaly jakoby toužné vzdechy a spolu se zvukem zapadajících dveří se ozvěnou odrážely pod vysokou klenbou.

Vázným krokem krácel Leon podél zdi. Nikdy se mu život nezdál tak dobrý. Už co nevidět přijde Ema, půvabná, vzrušená, úkradkem bude za sebou slídit, čí oči ji sledují — přijde ve svých nabíraných šatech, se zlatým lorňonem, v útlých botičkách, se

všemi rekvizitami elegance, jakou ještě neochutnal, a s nevýslovnou svůdností ctnosti, která podléhá. Chrám se kolem ní prostírá jako obrovský budoár; klenba se sklání, aby v šeru přijala její vyznání lásky; okna se třpytí, aby ozářila její tvář, a kadidelnice se rozpaluje, aby se zjevila jako anděl v oblaku vůní.

Ale Ema nešla. Posadil se na sedátko a jeho pohled se setkal s modrým oknem, na němž rybáři nesou koše. Dlouho a pozorně se na ně díval, počítal šupiny ryb a knoflíkové dírky na kabátcích; jeho myšlenky se však toulaly za Emou, za Emou.

Dveřník se opodál v duchu rozhořčoval na to individuum, že si dovoluje samo se obdivovat katedrále. Připadalo mu, že se chová ohavně, že ho o cosi okrádá a zrovna jako by se dopouštěl svatokrádeže.

Ale už na dlaždicích zašustilo hedvábí, objevil se lem klobouku, černý pláštík... Ona! Leon vstal a běžel jí v ústrety.

Ema byla bleďá. Kráčela rychle.

„Čtete!“ řekla a podávala mu nějaký papír... „Ach ne!“

A prudce odtáhla ruku, vstoupila do kaple Panny Marie, vrhla se na klekátka a začala se modlit.

Mladého muže tento záchvat bigotnosti popudil; pak však přece jen pocítil jakési kouzlo, dívaje se na ni, jak je uprostřed dostaveníčka hluboce pohřížena do modliteb jako nějaká andaluská markýza; ale brzy se začal nudit, neboť modlitby nebraly konce.

Ema se modlila nebo spíše se snažila modlit v naději, že jí nebe sešle nějaké náhlé vnuknutí; a aby přivolala pomoc boží, plnila si oči nádherou svatostánku, vdechovala vůni bílých levkojí, rozkvetlých ve velkých vázách, a napjatě vnímala ticho kostela, které jen ještě zvyšovalo vřavu jejího srdce.

Vstala a už se chystali odejít, když k nim hbitě přistoupil dveřník a řekl:

„Madame asi není zdejší? Přeje si madame prohlédnout pamětihodnosti chrámu?“

„Ale ne!“ zvolal písař.

„A proč ne?“ řekla Ema.

Neboť její rozkolísaná ctnost se zachytávala svaté Panny, soch, náhrobků a každé příležitosti.

Aby postupoval *pěkně po pořádku*, dveřník je vedl zpět ke

vchodu u náměstí, a ukazuje holí na velký kruh z černých dlaždic, bez nápisu a ozdob, důstojně odříkával:

„Toto zde je obvod krásného zvonu amboiského. Ten zvon vážil čtyřicet tisíc liber a nebylo mu rovna v celé Evropě. Dělník, který ho ulil, samou radostí umřel.“

„Pojďme,“ řekl Leon.

Staroch šel dál; když pak se vrátil ke kapli svaté Panny, rozepjal ruce v jakémisi souborném předváděcím gestu a pyšnější než velkostatkář, když vám předvádí své zákrsky, vykládal:

„Tato prostá deska kryje Petra de Brézé, pána na Varenne a Brissacu, velkého maršála poitousského a guvernéra normandského, který zemřel v bitvě u Montlhéry 16. července 1465.“

Leon si hryzl rty a chvíli nepostál na místě.

„Napravo ten šlechtic celý v brnění na vzpínajícím se oři, to je jeho vnuk Ludvík de Brézé, pán na Brévalu a Montchauvetu, hrabě de Maulevrier a baron de Mauny, královský komoří, řádový rytíř a rovněž normandský guvernér, zemřel 23. července 1531, jedné neděle, jak praví nápis; a tamten muž pod ním, jak se chystá vstoupit do hrobu, vám představuje přesně téhož. Pomíjivost nemůže být zobrazena dokonaleji, není-liž pravda?“

Paní Bovaryová přiložila k očím lorňon. Leon se na ni díval, ani se nehýbaje a nepokoušeje se říci jediné slovo, udělat jediný pohyb; tak se cítil skleslý.

Věčný průvodce pokračoval:

„Vedle něho, ta klečící žena, jak pláče, to je jeho žena Diana de Poitiers, hraběnka de Brézé, vévodkyně de Valentinois, narozená 1499, zemřela 1566; a ta nalevo, jak má v náruči dítětko, to je Panna Maria. Teď se dívejte semhle: zde jsou hroby pánů d'Amboise. Oba byli kardinály a rouenskými arcibiskupy. Ten tady byl ministrem krále Ludvíka XII. Prokázal katedrále mnoho dobrého. V jeho odkazu se našlo třicet tisíc tolarů ve zlatě pro chudé.“

A bez ustání mluvě, strčil je do kaple, jež byla samé zábradlí; několik jich odsunul; objevil se jakýsi balvan, který jednou mohl být špatně udělanou sochou.

„Dříve zdobila,“ řekl, dlouze zasténav, „hrob Richarda Lví srdce, krále anglického a vévody normandského. To kalvinisté vám ji, pane, přivedli do takového stavu. Ze zlomyslnosti ji zako-

pali do země, pod biskupskou stolicí Jeho Milosti. Hledte, tady jsou dveře, kudy se Jeho Milost pan biskup ubírá do svého bytu. Pojďme se podívat na Dračí okna.“

Ale Leon kvapně vyndal z kapsy stříbrňák a vzal Emu za ruku. Průvodce zůstal zkoprnělý, nechápaje tuto předčasnou štědrost, když přece ten cizí člověk ještě neviděl tolik věcí. Také ho volal zpátky:

„Hej, pane! Ještě vížka, vížka...!“

„Děkuji,“ odbyl ho Leon.

„Pán nejedná dobře. Je vysoká takových čtyři sta čtyřicet stop, o devět stop nižší než velká egyptská pyramida. Je celá z litiny a je...“

Leon prchal; zdálo se mu, že jeho láska, když teď už bezmála na dvě hodiny znehybněla v kostele jako to kamení, vyprchá jako kouř tou jakousi komolou rourou, podlouhlou klecí, prolomaným komínem, který se tak groteskně odvažuje na střechu katedrály jako výstřední pokus nějakého fantastického kotláře.

„Kam vlastně jdeme?“ tázala se Ema.

Kráčel bez odpovědi rychle dál a paní Bovaryová už smáčela prst ve svěcené vodě, když za sebou zaslechli mocné supění, pravidelně přerušované odrážením hole. Leon se obrátil.

„Pane!“

„Co je?“

Poznal dveřníka; nesl pod paží nějakých dvacet silných brožovaných svazků a přidržoval si je břichem, aby mu nějaký nevypadl. Byla to rozmanitá *pojednáni o katedrále*.

„Hlupáku!“ zavrčel Leon, řítě se z katedrály.

Před chrámem zevloval nějaký uličník.

„Zavolej mi drožku!“

Hoch vyletěl jako koule ulicí Čtyř větrů; zůstali nějakou chvíli sami tváří v tvář a trochu na rozpacích.

„Ach, Leone...! Opravdu... nevím... mám-li...!“

Upejpal se. Pak se vážně zatvářila a řekla:

„Víte, že je to velmi neslušné?“

„Proč?“ namítl písař. „V Paříži se to dělá!“

A to slovo, jako by to byl bůhvíjak pádný důvod, rozhodlo.

Ale drožka nepřijížděla. Leon se strachoval, aby se Ema nevrátila do kostela. Konečně se fiakr objevil.

„Vyjděte alespoň severním portálem!“ křičel na ně dveřník, který zůstal na prahu, „uvidíte *Zmrtvýchvstání, Poslední soud, Ráj, Krále Davida a Zatracence* v pekelných plamenech.“

„Kam pán pojedete?“ zeptal se kočí.

„Kam chcete!“ řekl Leon, strkaje Emu do kočáru.

A těžká rachotina se vydala na cestu.

Vůz jel Mosteckou ulicí, přešel náměstí Umění, Napoleonovo nábřeží, Nový most a naráz zastavil před sochou Pierra Corneille.

„Jedte dál!“ ozval se hlas z fiakru.

Vůz znovu vyjel, a strháván od Lafayettovy křižovatky ke svahu, jel plným tryskem na nábřeží.

„Ne, jedte rovně!“ vzkřikl týž hlas.

Drožka vyjela z mřížových vrat a brzy, když dospěla na korzo, jela zvolna mezi vysokými jilmy. Kočí si otřel čelo, dal si kožený klobouk na kolena a zamířil ven z postranních alejí k řece, vedle trávníku.

Jel pak dlouho po šterkované pobřežní cestě, kudy vlekou lodi, směrem k Oysselu, až za ostrovy.

Náhle však skokem vyrazil přes Quatremars, Sotteville, Grande-Chaussée, ulicí Elbeufovou a před botanickou zahradou se zastavil potřetí.

„Jen jedte!“ vzkřikl hlas zuřivěji.

Vůz ihned vyrazil dál, dal se Svatoseverským předměstím, nábřežím Na bělidle, nábřežím Mlýnských žernovů, znovu po mostě na Martovo pole a dále do zahrady chudobince, kde se na slunci procházeli starci v krátkých černých kabátech, podél terasy celé zelené břecťanem. Pokračoval pak bulvárem Na hejlech, projel bulvárem Cauxským, přešel celý vrch Riboudet a dojel až k návrší Devilleskému.

Tam se obrátil zpět; a pak už jezdil nazdařbůh sem a tam, bez cíle a bez pevného směru. Bylo jej vidět ve Svatém Polu, v Lexcu-re, na garganském kopci, v Červené kaluži a na náměstí V jařinách; v ulici Malomocných a Mosaznické, před Svatým Romanem, Svatým Vivianem, Svatým Maclouem, Svatým Nicasiem, před celnicí, u Malé staré věže, u Tří dýmek a u Pamětního hřbitova. Občas vrhal kočí z kozlíku zoufalé pohledy do výčepů. Nechápal, jaký cestovní das žene ty lidi, že se vůbec nechtějí zastavit. Kdykoli se o to pokusil, hned za sebou slyšel zlostné

výkřiky. I mrskal znovu a znovu své dvě propocené herky, nedbal otřesů, jak každou chvíli narážel na kameny; nade vším udělal kříž, téměř pláče žízni, únavou a žalem.

A v přístavu, mezi nákladními vozy a sudy, v ulicích a na nárožích měšťané otvírali oči, celí zkoprnělí nad touto na venkově zvláštní podívanou; ustavičně znovu a znovu se jim objevoval vůz se spuštěnými záclonkami, uzavřenější než hrob a zmítaný jako loď na vlnách.

Jednu chvíli, bylo to o polednách daleko za městem, když slunce nejsilněji pražilo do starých postříbřených svítelen, nahá ruka se vysunula zpod žlutých plátěných záclonek a vyhodila papírové útržky; rozptýlily se ve větru a snesly se o kus dále jako běláskové na kvetoucí pole červeného jetele.

V šest hodin zastavil vůz v jedné uličce Beauvoisinské čtvrti; vystoupila z něho žena; neohlížejíc se, odkvapila se spuštěným závojem.

II

Když se paní Bovaryová vrátila do hostince, divila se, že nevidí dostavník. Hivert na ni čekal třiapadesát minut a nakonec odjel.

Nic ji ovšem nenutilo k odjezdu; ale dala slovo, že se ten večer vrátí. Karel ji ostatně očekával; a už se jí v srdci hlásila ona zbabělá poslušnost, která je pro mnohé ženy jako trestem a zároveň výkupným za cizoložství.

Rychle si sbalila věci, zaplatila účet a najala na dvoře bryčku; neustále hartusila na pacholka, aby jel rychleji, každou chvíli se ptala, kolik je hodin a kolik už urazili kilometrů, a u prvních quincampoixských domů dostihla *Vlaštovku*.

Sotva usedla do svého koutku, zavřela oči; a když je pod vrškem otevřela, zdáli poznala Blaženu, která hlídkovala před kovářovým domem. Hivert zastavil koně, kuchařka se vytáhla až k okénku a řekla tajemně:

Emina finanční tíseň

někde nenašly tři tisíce franků! Ostatně si je Leon může vypůjčit místo ní.

„Jdi! Zkus to! Musí to být! Běž...! Ach, pokus se, pokus se! Budu tě mít tak ráda!“

Šel, za hodinu se vrátil a řekl, slavnostně se tváře:

„Byl jsem na třech místech... marně!“

Tak seděli jeden naproti druhému po obou stranách krbu, nehybní, beze slova. Ema krčila rameny a podupávala. Zaslechl, jak šeptá:

„Kdybych já byla na tvém místě, však bych věděla, kde vzít peníze!“

„Kde?“

„V tvé kanceláři!“

A podívala se na něj.

Její rozpalené zornice zářily ďábelskou odvahou a víčka se smyslně a povzbudivě přivírala; — už už mladý muž cítil, jak slábne pod náparem němé vůle té ženy, která ho navádí k zločinu. I dostal strach, a aby zabránil dalším výkladům, udeřil se do čela a zvolal:

„Dnes v noci se vrátí Morel! Ten mě neodmítne, doufám (byl to jeden z jeho přátel, syn velmi bohatého obchodníka), a zítra ti přinesu peníze,“ dodal.

Nezdálo se, že Ema přijala tuto naději s takovým nadšením, jak očekával. Tušila, že lže? Pokračoval červenaje se:

„Kdybych ale nepřišel do tří hodin, nečekej už na mne, drahoušku. A teď musím jít, nezlob se. Sbohem!“

Stiskl jí ruku, ale cítil, že je úplně bez vlády. Neměla už sílu projevit jakýkoli cit.

Odbily čtyři hodiny; poslušna jako stroj síly zvyku vstala, aby se vrátila do Yonville.

Byl krásný den, jeden z těch, kdy březnové slunce září na bělostné obloze a vzduch je jasný a ostrý. Roueňané ve svátečních šatech a s rozzářenými tvářemi se procházeli po městě. Ema došla na náměstí před katedrálou. Lidé chodili z pozhnání: dav se valil třemi portály jako řeka třemi mostními oblouky a uprostřed, nehybnější než skála, stál dveřník.

Tu si vzpomněla na den, kdy plna úzkosti a naděje vstupovala do této velké chrámové lodi, která se před ní klenula méně hlu-

boká než její láska; a šla dále vrávoravým krokem, zmámená a blízká mdlobám.

„Pozor!“ vykřikl někdo ve vratech, která se otvírala.

Zastavila se a uvolnila cestu černému koni, který si pyšně vykračoval v ojích dvoukolky; řídil ji nějaký elegán v sobolím kožichu. Kdo to jen je...? Je jí odněkud povědomý... Vůz se rozjel a zmizel.

Ale to je přece on, vikomt! Obrátila se. Ulice byla pustá. Musila se opřít o zeď, aby nepadla, tak byla sklíčená, tak smutná.

Pak si řekla, že se zmýlila. A vlastně ani neví. Všechno jí opouštělo, uvnitř i venku. Měla pocit, že je ztracena, že se řítí do propastí, pro něž jméno není; a když přišla k *Červenému kříži*, pocítila zrovna radost, když spatřila toho dobrého pana Homaise; díval se, jak na *Vlaštovku* nakládají velkou bednu plnou lékárnického zboží, a v ruce držel pultucet *turbánků*; vezl je domů ženě.

Paní Homaisové velmi chutnalo toto těžké pečivo ve tvaru turbanů, které se jí o postě se slaným máslem, poslední ukázka gotických pokrmů, snad až z doby křižáckých výprav; kdysi se jimi cpali statní Normané představující si, že vidí na stolech za žlutého svitu pochodní, mezi džbány malvazu a obrovskými špaliky uzeneho masa hlavy Saracénů, předhozené k jídlu. Lékárníková žena křoupala své turbánky stejně hrdinsky, přestože měla zuby v žalostném stavu; kupoval je vždycky u velkovýrobce v ulici Krveprolití.

„Těší mě, že vás vidím,“ řekl a podal Emě ruku, aby jí pomohl do *Vlaštovky*.

Pak pověsil *turbánky* do sítě a zůstal stát prostovlasý a s rukama zkříženými, v zamýšleném napoleonském postoji.

Ale když se pod kopcem jako obvykle objevil slepec, vykřikl:

„Nechápu, že úřady trpí tohle trestuhodné šejdířství! Toho nešťastníka strčit do ústavu a přinutit ho k pořádné práci! Pokrok jde u nás hlemýždím krokem, čestné slovo! Brodíme se po krk v barbarství!“

Slepec nastavoval klobouk, který poskakoval u dvířek jako cár odtrženého čalounu.

„Je to choroba krličnatá,“ prohlásil lékárník.

A třebaže toho ubožáka dobře znal, dělal, jako by ho viděl

ny knih žádal předplatné za tři léta; Rolletová žádala porto za dvacet dopisů; a když Karel chtěl, aby mu vysvětlila, o jaké dopisy běží, odpověděla s jistým jemnocitem:

„Ach, ani nevím. To byly nějaké její obchodní záležitosti.“

Pokaždé, když Karel platil další účet, domníval se, že už je poslední. Přicházely nové a nové.

Rozeslal upomínky za staré návštěvy. Ukázali mu dopisy, které kdysi poslala jeho žena. Pak se musil omlouvat.

Blažena nyní nosila šaty po své paní; ne všechny, některé si Karel ponechal, chodil se na ně dívat do Emina toaletního přístěnku a zavíral se tam; Blažena měla skoro stejnou postavu jako Ema a Karel často, když ji spatřil zezadu, volal omámen luznou představou:

„Ach, zůstaň! Zůstaň!“

Ale o svatodušních svátcích pláchla Blažena s Theodorem z Yonville; ukradla všechno, co ještě zbývalo v šatníku.

Asi v té době si paní Dupuisová, vdova, pokládala za čest oznámit „sňatek pana Leona Dupuise, svého syna, notáře v Yvetotu, se slečnou Leokádií Leboeufovou z Bondeville“!

Karel poslal blahopřejný dopis s touto větou:

„Jak by byla šťastna moje ubohá žena!“

Když jednoho dne bloudil bez cíle po domě, vstoupil až na půdu a pocítil pod trepkou schumlaný tenký papír. Rozbalil jej a četl: „*Odvahu, Emo, odvahu! Nechci být nešťastím Vašeho života!*“ Byl to Rudolfův dopis; zapadl mezi bedny, zůstal tam ležet a vítr z vikýře jej dosmýkal až ke dveřím. Karel zůstal bez pohnutí a s otevřenými ústy na témž místě, kde kdysi chtěla zemřít zoufalá Ema, bledší než on. Konečně objevil malé R dole na druhé stránce. Co to je? Tu si vzpomněl, jak je vytrvale navštěvoval Rudolf, jak náhle zmizel a jak se rozpačitě tvářil, když se pak dvakrát nebo třikrát potkali. Ale uctivý tón lístku ho zmátl.

„Třeba se milovali platonicky,“ řekl si.

Ostatně Karel nebyl z těch, kdo jdou věci na kloub; couvl před ověřováním své domněnky a jeho matná žárlivost se ztratila v moři jeho žalu.

Každý ji musil zbožňovat, pomyslel si. Všichni muži jistě po ní toužili! Jevila se mu tím krásnější; trvalá a zběsilá touha po ní

ho popadla a rozpalovala jeho zoufalství; neměla mezí, protože nyní byla neukojitelná.

Aby se jí líbil, osvojil si její záliby, její názory, jako by ještě žila; koupil si lakové botky, začal nosit bílé kravaty. Natíral si pomádou kníry a jako ona podpisoval směnky. Kazila ho i ze záhrobí.

Musil prodávat kus po kuse své stříbro, pak prodal nábytek ze salónu. Všechny místnosti se vyprázdnily; ale ložnice, její ložnice zůstala jako dříve. Karel tam chodíval po večeri. Přistavoval ke krbu kulatý stůl a její křeslo. Sám usedal naproti. V jednom ze zlacených svícňů hořela svíce. Berta si vedle něho hrála s omalovánkami.

Ubožák trpěl vida, jak je špatně oblékána, ve střevíčkách bez šněrovadel a s průramkem u živůtku roztrženým až k bokům, neboť posluhovačka se valně o ni nestarala. Ale byla tak něžná, tak roztomilá, hlavičku nakláněla tak půvabně a vlásky spadávající na růžová líčka byly tak pěkně plavé, že ho jímala nekonečná slast, rozkoš smíšená s hořkostí, jako špatně vylisovaná vína s pryskyřičnou pachutí. Spravoval jí hračky, dělal jí z lepenky panáčky nebo zašival rozpáraná břívka panenek. Když pak jeho zrak padl na šicí skříňku, na povalující se stužku nebo jen na špendlík, který zůstal ve šterbině stolu, upadal ve snění a tvářil se tak smutně, že holčička nakonec byla smutná jako on.

Nikdo k nim teď nechodil; Justýn utekl do Rouenu, kde se stal kupeckým příručím, a lékárníkovy děti navštěvovaly holčičku čím dále tím méně, protože pan Homais neměl zájem na tom, aby se s ní nadále kamarádily, vzhledem k různosti jejich společenského postavení.

Slepec, jehož se mu nepodařilo vyléčit mastí, vrátil se zase na kopec u Vilémova Lesa a tam vyprávěl cestujícím o lékárníkově marném pokuse, že se pan Homais, když jel do města, docela schoval za záclonky *Vlaštovky*, aby se s ním nemusil setkat. Proklínal ho; v zájmu své pověsti a chtěje se ho zbavit stůj co stůj, namířil na něj dobře maskovanou baterii, která odhalovala hlubiny jeho chytrosti i podlost jeho ješitnosti. A tak bylo možno po celých šest měsíců číst v *Rouenském majáku* takto koncipované noticky:

„Každý, kdo zamířil do úrodných končin Pikardie, jistě